

15 ÉVES A KALEIDOSCOPE

Összefoglaló az „Orvoslás és mágia az ókori Keleten” rovatban megjelent tanulmányokról

15 YEARS OF KALEIDOSCOPE

Summary of the academic studies published in the column „Medicine and Magic in the Ancient Near East”

dr. Bácskay András egyetemi docens, PhD
PPKE BTK Történettudományi Intézet Ókortörténeti Tanszék
bacsKay.andras@btk.ppke.hu

Initially submitted Sept.10, 2025; accepted for publication Sept.30.2025

Abstract

Edited by Ida Fröhlich and András Bácskay, this column has published fourteen studies over the past fifteen years, focusing on the medical and magical traditions of the ancient Near East. Although the majority of studies were written in Hungarian, a number of articles is a domestic version of works originally published in foreign languages. Their authors include mainly university professors and PhD students, whose topics are closely related to their academic research activities.

Studies published in this column present the ancient sources of this field and the practice that can be learned from and describe the ancient scientific approaches behind these sources. The studies endeavour to present the ancient medicine in its own cultural context, examine the types of diseases, information on materials and techniques of healing procedures. However, they also explore the religious-magical aspects of ancient Eastern medicine, since this field was closely entangled with magic and religions.

Kulcsszavak: Egyiptom, gyógyítás, Izrael, mágia, Mezopotámia, ókori Kelet, orvoslás

Keywords: ancient Near East, Egypt, healing, Israel, , magic, medicine, Mesopotamia

Initially submitted May.21, 2025; accepted for publication Sept.30.2025

Rovat: **Orvoslás és mágia az Ókori Keleten**

Szerkesztő(k): [Fröhlich Ida DSc](#), [Bácskay András PhD](#)

<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=rovat&rovatid=18>

1. Bevezetés

A Fröhlich Ida és Bácskay András által szerkesztett rovatban az elmúlt 15 évben összesen 14 tanulmány jelent meg. A cikkek mindegyike magyar nyelven íródott, azonban közülük több tanulmány egy idegen nyelven (általában angol) megjelentetett munka magyar nyelvű változata, vagy az idegen nyelven megjelent munka magyar nyelvű összefoglalója. A cikkek szerzői egyetemei oktatók, valamint doktorandusz hallgatók, a tanulmányok általában az

<http://www.kaleidoscopehistory.hu>

Bácskay András PhD

oktatók kutatási területéhez, illetve a doktorandusz hallgatók esetében a doktori kutatás témájához kapcsolódnak.

A rovatban szereplő tanulmányok általában esszé jellegű, egy-egy témát bemutató munkák vagy pedig forrásközlések. Fontos hangsúlyozni, hogy a forrásközlések esetében is a tanulmányok a tágabb kontextus bemutatására törekedtek melynek során részben az elemzett forrás ókori szöveganyagában való szerepét írták le.

2. A rovat célkitűzései

A rovat célja az ókori Közel Keleten létrejött ókori kultúrák (egyiptomi, babilóniai és asszír, zsidó stb.) orvosi és ezzel összefüggő mágikus források és eljárások, valamint az ezek mögött meghúzódó elméleti megközelítések bemutatása, a megjelent tanulmányok jelentős része a két legjelentősebbnek számító ókori keleti kultúra, az egyiptomi és a mezopotámiai civilizációk orvoslással kapcsolatos jellemzőit és forrásait tárgyalja.

3. Módszer

A rovatban publikált tanulmányok részben az ókori keleti orvoslás gyakorlatát vizsgálják, melynek során a betegségek típusait, a gyógyító eljárások során felhasznált anyagokat valamint az eljárások technikai jellemzőit (pl. a gyógyszerek elkészítésének és alkalmazásának kezelési eljárásai) mutatják be. Emellett a tanulmányok az ókori keleti mágia gyógyítással összefüggő sajátosságait is bemutatják, melynek során olvashatunk a gyógyító rituálék során felhasznált kövek vagy növények mágikus tulajdonságairól vagy bizonyos istenségek gyógyító szerepéről. Az ókori keleti kultúrák orvosi hagyományában ugyanis a vallási, illetve mágikus szempontok meghatározó szerepet játszanak, ezért e szempontok bemutatása a rovat egyik fontos célkitűzése volt. A rovat tanulmányaiban az ókori keleti orvoslás az ókori értelemben vett tudomány koncepciójához kapcsolódik, amely szorosan kapcsolódik a jóslás és a mágia világához, tehát számos olyan „tudományterületet” is magában foglal, ami nem része a tudomány modern koncepciójának. A rovatban publikált cikkek az ókori keleti orvoslást nem a modern kori tudomány, illetve orvoslás nézőpontjából vizsgálták, illetve elsősorban nem a modern elképzelések ókori előzményeit igyekeztek feltárni, hanem arra törekedtek, hogy az egyes ókori keleti kultúrák orvoslását az adott ókori keleti kultúra saját forrásanyagának tükrében, a saját megközelítéséből kiindulva mutassa be. A mezopotámiai témákat tárgyaló tanulmányok szorosan kapcsolódnak az egyik rovatvezető (Bácskay András) kutatási területéhez, melyből fakadóan több e témában megjelent cikket a rovatvezető vagy valamely tanítványa (Dr. Roboz Erika és Dr. Simkó Krisztián) írt.

4. Slágerlista

1. Bőrbetegségek az ókori Mezopotámiában Diagnózis és terápia (Bácskay András és Simkó Krisztián)

<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=348>

A tanulmány az assziológus szerzőpáros közös kutatásainak egyik magyar nyelvű eredménye. A cikk a mezopotámiaiak bőrbetegséggel, bőrpanaszokkal kapcsolatos elképzeléseit valamint az e betegségek gyógyítására irányuló kezelési eljárásokat tárgyalja. A bőrbetegségek ókori mezopotámiai koncepciójának leírása során a szerzők a mezopotámiai tudományos szöveganyag releváns forrásait idézik és elemzik: először a lexikális szövegek csoportjába tartozó ún. standard betegséglista, majd az ómenszövegek csoportjába

tartozó diagnosztikai és fiziognómiai ómensorozatokat vonatkozó szöveghelyeit mutatják be. Az ókori szövegek elemzésének célja a mezopotámiai bőrbetegségek tudományos szövegek által meghatározott osztályozási rendszerének valamint diagnosztikai jellegzetességeinek azonosítása. A cikk második része a bőrbetegségek kezelésére irányuló gyógyító eljárásokat vizsgálja; a tanulmány ezen része az ún. terapeuta szövegek releváns eljárásainak vizsgálatán alapul. A szerzők megállapításai szerint a bőrbetegségek mezopotámiai orvoslásban játszott fontos szerepét két tényező mutatja: egyrészt e betegségekkel az orvosi szövegek valamennyi típusa önálló szövegegységekben vagy külön táblákon foglalkozik, másrészt pedig a források sokféle terminust használnak a különböző bőrbetegségek jelölésére. E terminusok egy része a természetben előforduló anyagokkal áll kapcsolatban, melyek egy-egy jellemző tulajdonsága szolgált a megnevezés alapjául (pl. a *pendû* kiütés esetén az azonos nevű kő színe vagy jellegzetes alakja). Máskor pedig a betegségnevet az adott bőrpanasz leginkább jellegzetes szimptomájára reflektál (pl. a „vörösség” jelentésű *rišûtu* vagy a „viszketés” jelentésű *ekketu* terminusok). A bőrpanaszokhoz kapcsolódó szimptóma leírások elsősorban a páciens bőrfelületén érzékelt kiütések alakjára, színére, hőmérsékletére, keménységére és váladékozására fókuszálnak, és utalnak emellett az egyéb panaszokkal történő együttes előfordulásra is. A diagnosztikai és a fiziognómiai szövegekben a dermatológiai problémák zöme a fejhez vagy a fej egy meghatározott részéhez kapcsolódott. Ez azonban valószínűleg nem a bőrbetegségek jellegzetesen mezopotámiai megítélését bizonyítja, hanem inkább a fej korabeli diagnosztikában elfoglalt kiemelt szerepéből következhetett. A terápiát illetően általánosságban elmondható, hogy a korabeli szakember ugyanazt a néhány módszert alkalmazta a különböző dermatológiai problémák gyógyításánál. A szövegek főként kenőcsök, kötések és borogatások használatáról tanúskodnak, melyeket a beteg bőrfelület lemosása, megborotválása és gyógyhatású anyagokkal történő beszórása egészített ki. Ezzel szemben a betegség sebészeti úton történő kezelésére csupán elvétve találunk példát. Amíg az óbabilóni források általában egy-két lépésből álló eljárásokat mutatnak be, addig az első évezredi szövegekben megjelennek olyan receptek akár egy tucat egymást követő kezelést írnak elő. E komplex terápiáknak valószínűleg több célja lehetett: egyrészt az olajba kevert aromatiszt anyagok egyfajta fájdalomcsillapítóként szolgálhattak, másfelől pedig a különböző borogatások és kötések folyamatos használata az adott bőrbetegség felpuhításában vagy leszárításában játszhatott szerepet. Mindemellett ismertek olyan kezelések, melyek inkább mágikus, mintsem orvosi jellegűek.

2. “Kenőcs a halotti szellem ellen”: egy késő-babilóni orvosi szöveg elemzése (Bácskay András)

<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=594>

A tanulmány egy forrásközlés, ami a szerző British Museum ékírásos táblagyűjteményében végzett kutatásainak egyik eredménye. A múzeumban őrzött, korábban még nem publikált, kisméretű ékírásos agyagtábla Hormuzd Rassam 1879-ben Babilóniában folytatott ásatásai során került elő; a táblára egy a „halotti szellem keze” által okozott betegség elleni gyógyító eljárás szövegét írták. A szerző a tanulmány első részében közli a szöveg magyar fordítását

<http://www.kaleidoscopehistory.hu>

Bácskay András PhD

valamint a tábláról készített rajzát, illetve vizsgálja a szöveg kontextusát, valamint azonosít további két hasonló jellegű, korábban publikált késő babiloni orvosi táblát. A szerző megállapítja, hogy a tárgyalt táblához hasonlóan csupán egy-két receptet tartalmazó táblák általában valamely, a templomi személyzethez tartozó szakember családi archívumhoz köthetők. Az eljárások szövegét pedig vélhetően egy kézikönyv jellegű gyűjteményes tábláról másolták, amely egy konkrét betegséghez vagy betegség komplexumhoz (pl. fejhez kapcsolódó betegségek) kapcsolódóan számos különböző gyógyító eljárást gyűjtöttek össze. A tanulmány második részében a szerző áttekintést ad a késő babiloni korból származó orvosi szövegek korpuszáról. Ennek kapcsán a szerző megállapítja, hogy az új- és késő-babiloni orvosi szövegek formai szempontból a korábbi hagyományokat követik: a szövegek egy része ún. gyűjteményes táblákon maradt fenn (e táblák egy vagy több betegség ellen alkalmazott gyógyító eljárásokat sorolnak fel), másik részük pedig az ún. kivonatos táblákról ismert (e táblák valamely gyűjteményes tábla egy részét, illetve egy vagy több receptet tartalmazzák). Fontos megjegyezni, hogy az új- és késő-babiloni orvosi szövegek között igen magas a kivonatos szövegek aránya, melyek csupán egy-két recept szövegét tartalmazzák. E táblák között számos olyan szöveg található, melyet gyakorlatlan kéz írt, illetve a táblák kolofónjai is többször utalnak arra, hogy a táblát az írnok diktálás alapján készítette. E jellemzők arra utalnak, hogy a korszak családi archívumaiban talált orvosi szövegeinek egy része gyakorlórészveggként keletkezett. Emellett a korszak orvosi táblái között azonosíthatók olyan rövid kolofónnal ellátott orvosi szövegek is, amelyet egy-egy képzett szakember egyedi táblájaként azonosít a kutatás, melyek az egyes babilóniai városokban működő „orvosi iskolák” meglétét tanúsítják. A korszakból származó hasonló orvosi szövegek alapján a tanulmányban tárgyalt tábla egy olyan *aide-mémoire* típusú feljegyzés lehetett, amelyet az orvoslással foglalkozó szakember (vélhetően ráolvasó-pap) valamely konkrét gyógyító eljáráshoz kapcsolódóan készített.